

Function of Bilateral & Multilateral Diplomacy in combating the spread and management of Corona Virus: Case study of Iran's Ministry of Foreign Affairs

Mahdi Farazi

Ph.D of political science; Mahdi.farazi@Gmail.com

Abstract

In the present article, the role and performance of the Ministry of Foreign Affairs of Iran in combating the prevalence and management of coronavirus has been investigated. After examining the relationship between foreign policy and health security as one of the components of human security, the author examines the performance of the Iran's Ministry of Foreign Affairs in two periods: the outbreak of coronavirus in China and the outbreak of corona virus in Iran by using inductive Methods & Accessible and non-confidential data. Studies show that Iran's Ministry of Foreign Affairs has pursued fifteen measures from the time of the outbreak of the corona virus in China to its outbreak in Iran and eventually the pandemic, with a comprehensive human security approach that plays a key role in the country's relative success in combating the prevalence and management of coronavirus. In addition to analyzing of Iran's Ministry of Foreign Affairs performance, the paper summarizes the country's weaknesses in dealing with the outbreak of the coronavirus based on the government's macro-approach and offers suggestions for future research.

Keywords: *Corona-virus, Diplomacy, Health Diplomacy, International Organizations, Ministry of foreign affairs, People Republic of China, Islamic Republic of Iran*

کارکردهای دیپلماسی دوجانبه و چندجانبه در مقابله با شیوع و مدیریت ویروس کرونا؛

مطالعه نقش و عملکرد وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران^۱

مهدی فرازی

دانش‌آموخته دکترای علوم سیاسی؛ Mahdi.farazi@Gmail.com

چکیده

پژوهش حاضر به بررسی کارکرد دیپلماسی دوجانبه و چندجانبه و عملکرد وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران در مقابله با شیوع و مدیریت ویروس کرونا پرداخته است. پرسش اصلی پژوهش این است که «چگونه دیپلماسی و دستگاه متولی آن؛ یعنی وزارت امور خارجه به مقابله با شیوع و مدیریت کرونا در ایران کمک کرده است؟». فرضیه پژوهش این است که شیوع ویروس کرونا به سبب به‌خطر انداختن امنیت بهداشتی کشور و تأثیرگذاری آن بر سایر شئون امنیت انسانی، مورد توجه وزارت امور خارجه ایران قرار داشته است. وزارت امور خارجه ایران با بهره‌گیری از ظرفیت دیپلماسی دوجانبه و چندجانبه در بستر همکاری با سازمان‌های بین‌المللی، تأمین امنیت انسانی کشور را از طریق مدیریت روابط دوجانبه در مرحله شیوع ویروس کرونا در چین و تسهیل روابط اقتصادی با هدف تأمین نیازمندی‌های اساسی پزشکی - کالایی کشور، نقش مؤثری در مدیریت و مقابله با شیوع کرونا در ایران ایفا کرده است. بررسی‌های پژوهش نشان می‌دهد وزارت خارجه از زمان فراگیری ویروس کرونا در چین تا شیوع آن در ایران و در نهایت دنیاگیری این ویروس، اقدامات پانزده‌گانه‌ای را با رویکرد تأمین امنیت فراگیر انسانی در پی گرفته که نقشی کلیدی در موفقیت نسبی کشور در مقابله با شیوع و مدیریت کرونا در ایران داشته است.

واژه‌های کلیدی: ویروس کرونا، دیپلماسی، دیپلماسی بهداشتی، سازمان‌های بین‌المللی،

وزارت امور خارجه، جمهوری خلق چین، جمهوری اسلامی ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۱۱ تاریخ بازبینی: ۱۴۰۰/۰۳/۲۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۲۰

فصلنامه سازمان‌های بین‌المللی، سال ۴، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۰، صص ۱۹۱-۲۲۳

۱. این یک مقاله دسترسی آزاد تحت مجوز/licenses/by-nc- CC BY-NC-ND (<http://creativecommons.org/>) (nd/4.0) است.

مقدمه

نخستین بیمار آلوده به گونه‌ای از ذات‌الریه که بعدتر «کووید-۱۹» نام گرفت از بازار عمده‌فروشی غذاهای دریایی شهر ووهان چین در ۱۹ آذر ۱۳۹۸ به بیمارستان مراجعه کرد. جمهوری خلق چین در ۲۰ دی ۱۳۹۸، خبر از فوت اولین بیمار به این ویروس را اعلام نمود (Hernandez&Qin, 2020). سازمان بهداشت جهانی در اول بهمن ۱۳۹۸، نخستین گزارش وضعیت خود را در خصوص شیوع کروناویروس جدید^۱ در چین منتشر کرد و در این گزارش به شیوع ویروس از چین به ژاپن، کره جنوبی و تایلند اشاره نمود (WHO, 2020).

دولت مرکزی جمهوری خلق چین نهایتاً در ۳ بهمن ۱۳۹۸، اعمال قرنطینه کامل در شهر ووهان به‌عنوان منشأ شیوع ویروس کرونا و سایر شهرهای همجوار در استان خوبی^۲ چین را اعلام کرد. سازمان بهداشت جهانی نیز در همین روز با انتشار سومین گزارش وضعیت، ریسک این بیماری را در چین «خیلی زیاد» و در سطح منطقه‌ای و جهانی «زیاد» ارزیابی نمود.

اقدام دولت چین در قرنطینه کامل یک شهر، بعدها تا ایجاد محدودیت تردد و سفر برای ۷۸۰ میلیون نفر در این کشور پیش رفت (Woodyatt&Griffits, 2020). اعلام هشدار از سوی سازمان بهداشت جهانی، خبر از آغاز شرایطی خاص با امکان‌پذیری «دنیاگیری»^۳ این بیماری می‌داد. هرچند در ابتدای اعلام شیوع این بیماری، ارزیابی روشن و قابل پیش‌بینی برای دولت‌ها در خصوص میزان اثرپذیری

1. NovelCoronavirus
2. HubeiProvince
3. Pandemics

از این بیماری فراهم نبود، این بیماری به سرعت تمام کشورهای جهان را درنوردید. دولت‌ها بسته به میزان ارزیابی اولیه و جدی گرفتن این مسئله، میزان آمادگی برای مقابله و در نهایت چگونگی مدیریت و کنترل این بیماریا تجربه موفقیت یا شکست در مدیریت و مهار شیوع کرونا روبه‌رو شدند.

یکی از موضوعاتی که با توجه به ماهیت خارجی این ویروس و شیوع آن در ایران باید مورد مطالعه قرار گیرد، نقش و کارکرد دیپلماسی به‌ویژه دستگاه متولی آن؛ یعنی وزارت امور خارجه در زمینه مقابله با شیوع و مدیریت ویروس کرونا در ایران است. هدف از پژوهش حاضر بررسی عملکرد و مجموعه اقدامات وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران در اثنای شیوع ویروس کرونا در ایران با هدف کاهش آسیب‌پذیری ملی است. پرسش اصلی پژوهش آن است که «چگونه دیپلماسی و دستگاه متولی آن؛ یعنی وزارت امور خارجه به مقابله با شیوع و مدیریت کرونا در ایران کمک کرده است؟» فرضیه پژوهش این است که شیوع ویروس کرونا به سبب به‌خطر انداختن امنیت بهداشتی کشور و تأثیرگذاری آن بر سایر شئون امنیت انسانی، مورد توجه وزارت امور خارجه ایران قرار گرفته است. وزارت امور خارجه ایران با بهره‌گیری از ظرفیت دیپلماسی دوجانبه و چندجانبه در بستر همکاری با سازمان‌های بین‌المللی - تأمین امنیت انسانی کشور را از طریق مدیریت روابط دوجانبه در مرحله شیوع ویروس کرونا در چین و تسهیل روابط اقتصادی با هدف تأمین نیازمندی‌های اساسی پزشکی - کالایی کشور نقش مؤثری در مدیریت و مقابله با شیوع کرونا در ایران ایفا نموده است.

روش پژوهش اتخاذ شده از راهبرد استقرایی^۱ است؛ به این معنا که ضمن بررسی تمام فاکتورها و بدون گمانه‌زنی در خصوص اهمیت آنها، داده‌ها را مقایسه و طبقه‌بندی نموده و از درون این تحلیل، تعمیم‌هایی بر پایه منطق استقرایی درباره روابط میان داده‌های عینی و الگوی مشاهده شده به‌عمل می‌آورد (سیدامامی، ۱۳۸۷، ص. ۱۵۶). روش گردآوری داده‌ها در این پژوهش نیز کیفی و مبتنی بر مطالعه اسناد و متون است.

هرچند هم‌زمان با شیوع ویروس کرونا در جهان، شاهد انتشار مقالات بسیاری در حوزه اثرات فراگیر بحران کرونا بر کارآمدی دولت‌ها در سطح تحلیل داخلی و جایگاه آتی چین و آمریکا در نظام بین‌الملل پساکرونا هستیم، از آنجایی که در زمان نگارش مقاله حاضر در ایران و جهان هنوز فرصت کافی برای انجام پژوهش‌های مستقل و انتشار گسترده آن به سبب محدودیت‌ها فراهم نبوده است، نگارنده به پژوهشی مشابه که در آن به بررسی نقش وزارت امور خارجه در مقابله با شیوع کرونا در ایران یا جهان بپردازد مواجه نشده است.

۱. دیپلماسی و مواجهه با دنیاگیری ویروس کرونا

مفهوم امنیت انسانی از دهه ۱۹۹۰ و مبتنی بر بیانیه‌ها و قطعنامه‌های صادر شده از سوی سازمان ملل متحد شکل گرفت (UN, 2018). امنیت انسانی مفهومی وسیع و فراگیر از امنیت است که در گزارش توسعه انسانی برنامه عمران ملل متحد، برای آن هفت جزء برشمرده شده است: امنیت اقتصادی (فقر و بی‌خانمانی)، امنیت غذایی (قحطی و گرسنگی)، امنیت بهداشتی (بیماری؛ مراقبت پزشکی ناکافی)، امنیت زیست محیطی (تخریب اکولوژیکی، آلودگی و بلایای طبیعی)، امنیت فردی (خشونت جسمی، جنایت، تصادف‌های جاده‌ای)، امنیت اجتماعی (ظلم و ستم، تبعیض) و امنیت سیاسی (سرکوب، شکنجه و نقض حقوق بشر) (کر، ۱۳۸۸، ص. ۲۴۲).

از آنجایی که امنیت بهداشتی نیز یکی از وجوه امنیت انسانی است، بیماری‌های فراگیر^۱ به سبب تأثیراتی که بر ساختار جوامع بر جای می‌گذارند تهدیدی جدی علیه امنیت انسانی تلقی می‌شوند و می‌توانند زمینه‌ساز گونه‌های مختلفی از بحران در سطوح دولت‌ها، مناطق یا نظام بین‌الملل شوند.

در عصر جهانی شده هر بیماری دنیاگیر می‌تواند سبب ایجاد بحران‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی شود و از این رو می‌توان میان امنیت بین‌المللی و بهداشت قائل به ارتباط مستقیم بود (سجادپور و رفعتی، ۱۳۹۰، ص. ۱۲۴).

گسترش بیماری، فرامرزی بودن بیماری‌ها، انتقال بی‌ثباتی و گسترش روابط بهداشتی میان کشورها از دلایل توجه به بهداشت در حوزه سیاست خارجی و امنیت بین‌المللی است و از همین رو در درون دولت‌ها همکاری و هماهنگی‌هایی بین وزارت امور خارجه و وزارت بهداشت شکل گرفته است و دولت‌ها مجبور شده‌اند این مباحث را در دستور سیاست خارجی خود قرار دهند (سجادپور و رفعتی، ۱۳۹۰، ص. ۱۲۷-۱۳۰).

از لحاظ تاریخی دیپلماسی بهداشتی به همکاری‌های بین‌المللی و هماهنگی برای حفاظت از اتباع و منافع شخصی و تجاری از طریق جلوگیری از شیوع بیماری‌های خاص باز می‌گردد؛ در حقیقت دیپلماسی بهداشتی بیش از آنکه وسیله‌ای برای تشویق به گسترش یا بسط روابط با دیگر کشورها باشد، راهبردی برای جلوگیری از به‌وجود آمدن وقفه‌های تجاری بوده است. از زمان جنگ جهانی دوم، دیپلماسی بهداشتی جهانی به بخشی حیاتی از سیاست خارجی دولت‌ها بدل شد و در بحث‌های امنیت ملی، تجارت و دیپلماسی مورد توجه قرار گرفت (Gauttam et al., 2020, p. 233).

هرچند در ادبیات روابط بین‌الملل و سازمان‌های بین‌المللی موضوع دیپلماسی بهداشتی^۱ وجود داشته، تردیدی نیست که موضوعی حاشیه‌ای قلمداد شده است. در دهه‌های اخیر، کشورها دیپلماسی بهداشتی را در قالب طیفی از اقدامات به‌ویژه از کانال سازمان‌های بین‌دولتی جهانی همچون سازمان بهداشت جهانی تعریف می‌کردند تا ضمن کمک به ارتقای بهداشتی در جهان در سطح دوجانبه نیز بتوانند منافع خود را در کشور دریافت‌کننده حمایت؛ مثلاً در زمینه سرهلیه‌گذاری‌های خارجی تثبیت نمایند. دنیاگیری کووید ۱۹ سبب شد دیپلماسی بهداشتی از وضعیت همکاری چندجانبه یا در بستر سازمان‌های بین‌المللی به دیپلماسی بهداشتی دوجانبه گذار نماید. همچنین صرفاً قدرت‌های بزرگ و کشورهای ثروتمند نیستند که به ایفای نقش پرداختند؛ بلکه کشورهای کوچک‌تر و حتی فقیرتر نیز به ارسال کمک‌های بهداشتی به کشورهای بزرگ‌تر دست زدند. دنیاگیری کرونا سبب تحول در ادبیات دیپلماسی

بهداشتی شد و احتمالاً ادبیات دیپلماسی بهداشتی به دو بازه زمانی قبل و بعد از دنیاگیری کرونا تقسیم بندی خواهد شد (Fazal, 2020, p. 80-83).

همان گونه که پیش تر اشاره شد یکی از ویژگی های دوران دنیاگیری کرونا، برتری یافتن دیپلماسی بهداشتی دوجانبه نسبت به دیپلماسی جهانی بهداشتی از طریق سازوکارهایی همچون سازمان جهانی بهداشت است. این موضوع تا آن اندازه مورد توجه واقع شده که از دیپلماسی بهداشتی چین با عنوان دیپلماسی ماسک یاد شده است (Verma, 2020, p. 206) و پژوهش های مختلفی پیرامون نمونه موفق تر دیپلماسی بهداشتی هم زمان با دنیاگیری کرونا موسوم به دیپلماسی ماسک جمهوری خلق چین و ارتباط دادن دیپلماسی بهداشتی با طرح «کمر بند _ راه» طرح شده از سوی رئیس جمهور چین با عنوان «جاده ابریشم بهداشتی»^۱ مورد توجه و مطالعه قرار گرفته است (Singh&Gupta, 2020).

دنياگیری کرونا ویروس سبب شده است نقش دیپلماسی و عملکرد دستگاه دیپلماسی کشورها نه تنها در پرتو دیپلماسی بهداشتی و کشورهای حامی یا دریافت کننده حمایت اهمیت یابد؛ بلکه شیوع بیماری کرونا و نحوه برخورد کشورها صرفاً به امنیت بهداشتی آنها محدود نماند و ارتباط مستقیمی با بحران های آتی سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و حتی غذایی کشورها پیدا کند؛ به این معنا که نحوه مقابله و مدیریت هر کشور در مقابل ویروس کرونا در مراحل آغازین دنیاگیری این بیماری با بحران های غذایی (کمبود کالاها)، اجتماعی (مرگ و میر مبتلایان)، اقتصادی (تعطیلی های سراسری طولانی مدت تر) و در نهایت بحران سیاسی (ناکارآمدی دولت ها و آسیب دیدن وجهه دولت ها) ارتباط مستقیمی داشت.

دستگاه دیپلماسی کشورها به سبب وظایف ذاتی خود، تحولات و رویدادهای کشورهای مختلف را تحت نظر مستمر دارد و از طریق گردش اطلاعات و تهیه گزارش کار، دولت متبوع خود را از آخرین تحولات دوجانبه، منطقه ای و بین المللی مطلع می سازد.

با توجه به فراگیری ویروس کرونا در چین و سپس دنیاگیری این بیماری،

انتظار می‌رود دستگاه دیپلماسی کشورمان نیز حسب وظایف قانونی خود نسبت به این موضوع واکنش مناسب نشان دهد. بنا بر اظهارات آقای روحانی ریاست جمهوری اسلامی در جلسه ستاد ملی کرونا با حضور مقام معظم رهبری، وزارت امور خارجه متولی یکی از هشت کمیته فرعی ستاد ملی مقابله با کرونا است: «وزارت امور خارجه هم که کمیته دیگری را به عهده دارد، مسئولیت بسیار سنگینی را مخصوصاً در زمینه همسایگان و در زمینه جذب کمک‌هایی که نیاز داریم و در زمینه ارتباطات اقتصادی به عهده دارند» (تارنمای ریاست جمهوری اسلامی ایران، ۲۱ اردیبهشت ۹۹، شناسه خبر: ۱۱۵۲۳۳).

از آنجایی که در بخش دوم به بررسی عملکرد وزارت امور خارجه در مقابله با شیوع و مدیریت کرونا در ایران خواهیم پرداخت، وظایف قانونی این وزارتخانه را که می‌تواند مرتبط با موضوع این پژوهش باشد، در ادامه بر می‌شماریم.

ماده یک قانون وظایف وزارت امور خارجه مصوب مجلس شورای اسلامی، وزارت امور خارجه را عهده‌دار اجرای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران معرفی می‌کند (سامانه قوانین مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۶۴). در ماده دو این قانون، برای وزارت امور خارجه هفده وظیفه اساسی معرفی می‌شود که شش وظیفه زیر به منظور بررسی نقش و عملکرد وزارت امور خارجه برای مقابله با شیوع کرونا در کشور منطبق است:

۱. بررسی، برقراری، تنظیم، حفظ و توسعه روابط سیاسی جمهوری اسلامی ایران با سایر دولت‌ها و سازمان‌های سیاسی بین‌المللی و نظارت و اشراف بر سایر روابط خارجی؛

۲. توجه و مراقبت دائم و اقدامات لازم و به موقع نسبت به وقایع بین‌المللی به‌ویژه وقایع جهان اسلام و تهیه و تنظیم گزارش‌های لازم و دقیق در این زمینه با پیش‌بینی و پیشنهادات جهت اطلاع مراجع ذی‌ربط؛

۳. فراهم آوردن زمینه‌های مناسب برای انجام وظایف نمایندگی‌های دولت‌های خارجی و سازمان‌های بین‌المللی در ایران طبق قوانین و مقررات و عرف داخلی و بین‌المللی و براساس اصل عمل متقابل با هماهنگی و همکاری

دستگاه‌های ذی‌ربط؛

۴. همکاری با دستگاه‌های اجرایی کشور و ارائه نظریات لازم با رعایت ملاحظات سیاسی خارجی در جهت بررسی و تهیه طرح‌های مربوط به برقراری و گسترش مناسبات اقتصادی، فرهنگی، علمی، فنی و غیره؛

۵. انجام اقدامات لازم در زمینه امور کنسولی اعم از حفظ حقوق و منافع اتباع ایرانی خارج از کشور و امور مربوط به تابعیت و احوال شخصیه آنان با همکاری دستگاه‌های ذی‌ربط؛

۶. همچنین به سبب اهمیت لزوم هماهنگی با وزارت امور خارجه در روابط خارجی، قانونگذار به صورت مستقل به این موضوع در ماده سوم قانون مذکور می‌پردازد «کلیه نهادها و ارگان‌های جمهوری اسلامی مکلفند در تنظیم مناسبات و برقراری هر نوع ارتباط با دول خارجی و انعقاد قرارداد و همکاری‌های فنی، اقتصادی، فرهنگی، علمی و نظامی با کشورهای خارج و سازمان‌های بین‌المللی، هماهنگی سیاسی لازم با وزارت امور خارجه به عمل آورده و وزارت امور خارجه نیز مکلف است نسبت به فراهم آوردن موجبات تأمین هماهنگی و ایجاد ارتباط و تسهیلات لازم براساس اصول و سیاست‌های خارجی و حفظ مصالح جمهوری اسلامی ایران اقدام لازم را معمول دارد».

۲. عملکرد وزارت امور خارجه در مقابله با شیوع و مدیریت کرونا در ایران

در زمان نگارش مقاله حاضر قریب یک سال از ورود ویروس کرونا به ایران گذشته است. نتایج پژوهش حاضر که به بررسی عملکرد وزارت امور خارجه ایران در قبال ویروس کرونا پرداخته است در قالب پانزده حوزه اقدام دسته‌بندی شده است. به منظور حفظ خط زمانی اقدامات و عملکرد وزارت امور خارجه، مسیر بررسی اقدامات از ابتدای شیوع کرونا در چین یعنی اواخر دی ۱۳۹۸ تا زمان ویرایش نهایی مقاله در بهمن ۱۳۹۹ است.^(۱)

۲-۱. شناسایی و اطلاع‌رسانی شیوع کرونا در چین به مراجع ذی‌ربط در کشور

برای نخستین بار سفارت جمهوری اسلامی ایران در پکن در ۲ بهمن ۱۳۹۸ با انتشار اطلاعیه‌ای با عنوان «آشنایی بیشتر با کرونا، علائم و اقدامات پیشگیرانه» نسبت به آگاهی‌بخشی به ایرانیان مقیم چین اقدام کرد (تارنمای سفارت جمهوری اسلامی ایران در پکن، ۱۳۹۸). همچنین سفارت ایران در پکن در ۳ بهمن ۱۳۹۸ ضمن انتشار خبر اعمال قرنطینه شهر ووهان، «توصیه مسافرتی» برای هموطنان ایرانی صادر کرد.

محمدجواد ظریف، وزیر امور خارجه در پیام توئیتری خود به زبان چینی در ۳ بهمن ۱۳۹۸ «ضمن تبریک فرارسیدن عید بهاره در چین، اقدام دولت چین در مقابله با ویروس کرونا را به‌موقع و قاطع ارزیابی کرد و اظهار داشت مردم ایران در این مصیبت در کنار مردم چین ایستاده‌اند» (ظریف، ۱۳۹۸).

بر اساس اطلاع‌رسانی و در نهایت صدور توصیه مسافرتی از سوی سفارت جمهوری اسلامی ایران و توئیت وزیر امور خارجه ایران، می‌توان چنین جمع‌بندی کرد که وزارت امور خارجه ایران حداقل در اواخر دی ۱۳۹۸ از شیوع بیماری در چین مطلع بوده است؛ اقدام به اطلاع‌رسانی ایرانیان مقیم، صدور توصیه مسافرتی و در نهایت طرح موضوع در توئیت وزیر امور خارجه مؤید اطلاع و واکنش وزارت امور خارجه ایران به وقوع کرونا در چین است. سفیر چین در تهران در نشست خبری ۱۷ بهمن ۱۳۹۸ نیز گزاره فوق را چنین تأیید می‌کند: «آقای ظریف اولین وزیر خارجه بود که از دولت و ملت چین حمایت کرد. در روز ۲۳ ژانویه با زبان چینی از دولت و ملت چین حمایت کرد و چند روز قبل در گفتگو با «ولنگ بی»، وزیر خارجه چین از حمایت ایشان تشکر کرد» (ایسنا، ۱۳۹۸، شناسه خبر: ۹۸۱۱۱۶۱۲۰۴۴).

۲-۲. تهیه و تنظیم گزارش‌های لازم جهت تصمیم‌گیری مراجع ذی‌ربط در کشور همان‌گونه که اشاره شد فارغ از رصد تحولات خارجی، تهیه و تنظیم گزارش‌های دقیق پیرامون تحولات با پیش‌بینی و پیشنهادات جهت اطلاع مراجع ذی‌ربط به‌منظور تصمیم‌گیری، یکی دیگر از وظایف قانونی وزارت امور خارجه به‌شمار می‌آید. از این رو فارغ از اقدامات داخلی در این وزارتخانه و نمایندگی‌های خارجی

ایران، لازم است اهمیت موضوع به صورت مؤثر و بهنگام به مراجع مختلف داخلی جهت تصمیم‌گیری منعکس گردد.

سید عباس موسوی، سخنگوی وزارت امور خارجه، روز سه‌شنبه ۸ بهمن ۱۳۹۸ در پاسخ به سؤال خبرنگاران درباره اقدامات وزارت امور خارجه در خصوص بیماری کرونا اظهار داشته است: «دکتر ظریف در جلسه هیأت دولت [یکشنبه ۶ بهمن ۱۳۹۸] پیشنهاد برگزاری جلسه وزیران ذی‌ربط با حضور وزرای خارجه، بهداشت و درمان، گردشگری و راه و شهرسازی را مطرح کردند. همچنین دستورالعمل‌های لازم در خصوص تدابیر پیشگیرانه به نمایندگی‌های جمهوری اسلامی ایران در حوزه چین صادر شده و توصیه‌های مسافرتی به گردشگران و اتباع ایرانی مقیم در چین نیز انتشار یافته و با تشکیل ستاد بحران در سفارت جمهوری اسلامی ایران در پکن و نیز سرکنسولگری کشورمان در شانگهای شماره‌های تماس جهت ارائه خدمات و راهنمایی به اتباع ایرانی اطلاع‌رسانی شده است» (تارنمای رسمی وزارت امور خارجه، ۱۳۹۸، شناسه خبر: ۵۷۲۴۵۰).

اظهارات سخنگوی وزارت امور خارجه مؤید این موضوع است که وزارت امور خارجه ایران با جدی قلمداد کردن وضعیت کرونا در چین، علاوه بر اقدامات داخلی مبتنی بر صدور دستورالعمل‌ها در مرکز و نمایندگی‌های خارجی، ضمن انعکاس موضوع به سطح عالی (هیأت دولت) به فاصله اندکی موضوع را با حساسیت تعقیب کرده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۲-۳. ارائه خدمات کنسولی اضطراری

سفارت ایران در پکن در ۶ بهمن ۱۳۹۸ ضمن انتشار دستورالعملی ۲۶ صفحه‌ای با عنوان «مراقبت، تشخیص و درمان کروناویروس جدید»، این‌بار «توصیه مسافرتی» عدم سفر به استان خوبی چین را صادر کرد (تارنمای سفارت جمهوری اسلامی ایران در پکن، ۱۳۹۸). تارنمای رسمی وزارت امور خارجه نیز در ۷ بهمن ۱۳۹۸ نسبت به صدور «توصیه مسافرتی جهت سفر به چین» اقدام نمود.

پیشنهاد وزیر امور خارجه به هیأت دولت برای برگزاری جلسه‌ای فوق‌العاده و صدور توصیه مسافرتی این‌بار از سوی وزارت امور خارجه در تهران (تارنمای

رسمی وزارت امور خارجه، ۱۳۹۸، شناسه خبر: ۵۷۲۴۵۰)، بیانگر این موضوع است که وزارت امور خارجه موضوع شیوع کرونا در چین را با حساسیت بیشتری دنبال کرده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی طی نامه‌ای با موضوع «اعلام هشدار و ارسال دستورالعمل مراقبت کروناویروس جدید- چین ۲۰۱۹» در ۸ بهمن ۱۳۹۸ نخستین دستورالعمل کشوری کروناویروس جدید را به کلیه دانشگاه‌ها و دانشکده‌های علوم پزشکی کشور صادر می‌کند (تارنمای وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، ۱۳۹۸)؛ موضوعی که گمان می‌رود بی‌تأثیر از پیشنهاد وزیر امور خارجه در جلسه ۶ بهمن ۱۳۹۸ هیأت دولت برای برگزاری جلسه فوق‌العاده نباشد.

با توجه به شرایط جدید در کشور چین و تمرکز رسانه‌های جهانی بر موضوع بیماری، زمزمه‌های بیشتری در خصوص حضور تعدادی از ایرانیان در شهر ووهان چین طرح شد. سفارت ایران در پکن با صدور اطلاعیه‌ای در روز پنجشنبه ۱۰ بهمن ۱۳۹۸، خبر از حضور هشتاد ایرانی در شهر ووهان چین داد و به تلاش برای خروج آنها از قرنطینه و ارائه خدماتی؛ از جمله ارسال بسته‌های غذایی برای دانشجویان ایرانی اشاره کرد.

در نهایت جلسه بررسی راهکارهای پیشگیری از ورود ویروس کرونا به کشور و مقابله با این ویروس به ریاست اسحاق جهانگیری - معاون اول رئیس جمهور - با حضور وزرا و نمایندگان وزارتخانه‌های امور خارجه، بهداشت، کشور، راه و شهرسازی و گردشگری در روز جمعه ۱۱ بهمن ۱۳۹۸ برگزار شد. آمادگی کامل وزارت بهداشت برای مقابله با ویروس؛ هماهنگی وزارتخانه‌های بهداشت و کشور و صدور دستورالعمل به همه استانداران و فرمانداران؛ تعلیق پروازهای مستقیم از تهران به چین و بالعکس برای دوره محدود؛ مأموریت مشترک وزارتخانه‌های راه، بهداشت و امور خارجه برای بازگرداندن دانشجویان ایرانی در ووهان؛ صدور توصیه مسافرتی وزارت خارجه در خصوص تعویق سفر ایرانیان به چین و واگذاری مأموریت اطلاع‌رسانی در خصوص ویروس کرونا به وزارت بهداشت از مصوبات این جلسه بوده است (تارنمای رسمی معاون اول رئیس جمهور، ۱۳۹۸).

وزیر امور خارجه ایران در گفتگویی تلفنی با وانگ یی، وزیر امور خارجه چین در ۱۴ بهمن ۱۳۹۸ ضمن مخالفت با سیاسی کردن موضوع شیوع کرونا از همکاری دولت چین برای بازگرداندن دانشجویان ایرانی قدردانی کرد (تارنمای وزارت امور خارجه، ۱۳۹۸، شناسه خبر: ۵۷۲۵۹۳). در نهایت هواپیمای حامل اتباع ایرانی مقیم ووهان در ۱۵ بهمن ۱۳۹۸ این شهر را به مقصد تهران ترک نمود. وزارت امور خارجه همچنین در ۸ اسفند ۱۳۹۸ تشکیل ستاد شبانه‌روزی ارتباطات کنسولی در این وزارتخانه را برای پاسخ‌گویی به سؤالات ایرانیانی که برای بازگشت به کشور به سبب توقف پروازها دچار مشکل شده بودند اعلام کرد (تارنمای وزارت امور خارجه، ۱۳۹۸). فراخواندن سفیر مجارستان به سبب نحوه برخورد این کشور با دانشجویان ایرانی و بازگرداندن دانشجویان ایرانی از ایتالیا از دیگر اقدامات وزارت امور خارجه در ارائه خدمات کنسولی در اسفند ۱۳۹۸ و هم‌زمان با شیوع گسترده کرونا در اروپا بوده است (تارنمای وزارت امور خارجه، ۱۳۹۸).

۴-۲. مدیریت اثرگذاری منفی اقدامات اضطراری کشور بر روابط دیپلماتیک

با تمرکز رسانه‌های جهانی بر شیوع کرونا در چین که هم‌زمان با بازگرداندن اتباع کشورهای مختلف از چین بود، نگرانی و حساسیت نسبت به شیوع کرونا در ایران نیز بالا گرفت. در این فضای رسانه‌ای ناشی از جنگ تجاری میان چین و آمریکا و حملات لفظی دو طرف علیه یکدیگر، قطع پروازها به چین صرفاً با هدف بهداشتی نبود و به سرعت به اقدامی سیاسی در قالب کشورهای همسو و غیرهمسو با چین و آمریکا بدل شد.

به نظر می‌رسد دولت ایران به سبب حساسیت‌های افکار عمومی نسبت به تحولات دی ۱۳۹۸ در ساقط شدن پرواز هواپیمای اوکراینی که بیشتر مسافران آن را دانشجویان ایرانی تشکیل داده بودند؛ در جلسه تصمیم‌گیری در خصوص مقابله با کرونا و بازگرداندن دانشجویان ایرانی به ریاست معاون اول رئیس‌جمهور، تصمیمی قاطع فارغ از ملاحظات سیاسی و دیپلماتیک اتخاذ کرد و دستور به لغو تمامی پروازها داد؛ لیکن انتشار تصاویری از تداوم پروازهای هواپیمایی ماهان به

چین سبب واکنش شدید افکار عمومی شد.

بررسی اظهارات معاون وزیر بهداشت (خبرگزاری کار ایران، ۱۳۹۸) و بیانیه هواپیمایی ماهان (تارنمای شرکت هواپیمایی ماهان، ۱۳۹۸) تأیید می‌کند که پروازهای مسافرتی میان ایران و چین تا تاریخ ۱۶ بهمن ۱۳۹۸ با هدف انتقال اتباع ایرانی از چین و انتقال اتباع چینی در ایران ادامه یافته است. همچنین محموله یک میلیون ماسک اهدایی کمک‌های بشردوستانه جمهوری اسلامی ایران به چین بر اساس اظهارات وزیر بهداشت ایران از همین طریق به چین منتقل شد (خبرگزاری اسپوتنیک، ۱۳۹۸) که در قالب اعطای کمک‌های بشردوستانه و دیپلماسی عمومی قابل تبیین است.

محمدجواد ظریف در ۲۵ بهمن ۱۳۹۸ در حاشیه اجلاس امنیتی مونیخ با همتای چینی خود دیدار کرد و بار دیگر ضمن تمجید از مدیریت چین در مقابله با ویروس کرونا از همکاری دولت چین در خروج دانشجویان ایرانی از ووهان تشکر کرد (تارنمای وزارت امور خارجه، ۱۳۹۸، شناسه خبر: ۵۷۳۰۰۸).

می‌توان گفتگوی تلفنی و دیدار وزیر امور خارجه ایران با همتای چینی خود را به‌منظور کاستن از اثرگذاری منفی تصمیماتی از جمله تعلیق پروازها به چین و حمایت ایران از چین برای مقابله با سیاسی کردن شیوع کرونا از سوی برخی کشورها ارزیابی کرد.

۲-۵. شیوع کرونا در ایران؛ تلاش برای مقابله منطقه‌ای و بازگشایی مرزها

اگرچه درنهایت دوره ۱۴ روزه قرنطینه ۵۷ دانشجوی ایرانی بازگشته از ووهان چین در ۲۹ بهمن ۱۳۹۸ به اتمام رسید و وزارت بهداشت ایران سلامت کامل دانشجویان را تأیید کرد، وزارت بهداشت ایران در ۳۰ بهمن ۱۳۹۸، خبر ابتلای دو نفر در شهر قم را به ویروس کرونا تأیید نمود (خبرگزاری صداوسیما، ۱۳۹۸).

وزیر امور خارجه ایران در ۵ اسفند ۱۳۹۸ در گفتگویی تلفنی با همتای ترکیه‌ای خود پیرامون راه‌های مقابله با شیوع کرونا در منطقه رایزنی کرد (تارنمای وزارت امور خارجه، ۱۳۹۸)؛ موضوعی که احتمالاً بی‌ارتباط با خبر لغو پرواز هواپیمایی ترکیه به ایران نیست (خبرگزاری آنا، ۱۳۹۸). سایر کشورهای

همسایه ایران نیز از هفته نخست اسفند ۹۸ به اقدامات مشابهی همچون لغو پروازها، بستن دروازه مرزهای مشترک خود با ایران و درنهایت ممانعت از ورود اتباع ایران به کشورشان دست زدند. وزارت امور خارجه در این مقطع تلاش کرد با قانع کردن کشورها برای برقراری مجدد پروازها به ایران یا ارسال هواپیما از سوی شرکت‌های هواپیمایی ایرانی به دیگر کشورها، نسبت به بازگرداندن ایرانیان در فرودگاه‌های مختلف اقدام نماید (تارنمای وزارت امور خارجه، ۱۳۹۸). وزارت امور خارجه به منظور بررسی مشکلات تبادلات تجاری با کشورهای همسایه، جلسه فوق‌العاده ستاد هماهنگی روابط اقتصادی خارجی را در ۱۲ اسفند ۱۳۹۸ برگزار کرد (تارنمای وزارت امور خارجه، ۱۳۹۸). این نشست را بلید در قلب تلاش وزارت امور خارجه برای بررسی تبادلات مرزی ایران تلقی نمود.

محمد جواد ظریف نیز در توثیت ۶ اسفند ۱۳۹۸ خود پیشنهاد تشکیل «مرکز مشترک کنترل و پیشگیری از بیماری‌ها» در منطقه را در چهارچوب پویش صلح هرمز ارائه داد؛ تلاش‌هایی که با توجه به غلبه فضای رسانه‌های غربی علیه ایران مبنی بر آلودگی گسترده اتباع ایرانی به ویروس کرونا یا اتباع کشورهای دیگر که از ایران به کشور خود عزیمت کرده‌اند در کوتاه‌مدت اثربخش نبود.

۲-۶. تقویت رایزنی با دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی؛ مقابله با سیاسی شدن

کرونا

وزارت امور خارجه هم‌زمان با تشدید شیوع کرونا در ایران، رایزنی‌های دوجانبه و چندجانبه را در تهران و نمایندگی‌های خود تقویت کرده است. در این چهارچوب مقابله با سیاسی شدن کرونا در اولویت کانونی اقدامات وزارت امور خارجه و نمایندگی‌های جمهوری اسلامی ایران در خارج از کشور قرار داشته است.

وزارت امور خارجه ضمن رایزنی با دبیر کل فدراسیون جمعیت‌های صلیب سرخ و هلال احمر در ژنو به منظور تهیه و یا رساندن تجهیزات پزشکی برای مقابله با کرونا از اقدامات وزیر امور خارجه آمریکا برای سیاسی کردن موضوع انتقاد می‌کند و خواستار مقابله و مهار جهانی کروناویروس می‌شود.

هم‌زمان با ورود نخستین محموله و پزشکان سازمان جهانی بهداشت به ایران

(خبرگزاری تسنیم، ۱۳۹۸) در ۱۲ اسفند ۱۳۹۸، وزیر امور خارجه با انتشار توییتی ضمن تشکر از این سازمان و کشورهای دوست به سبب ارسال کمک‌ها از تروریسم اقتصادی آمریکا انتقاد کرد و اقلام فوری مورد نیاز ایران را اعلام نمود؛ فعالیت‌های تویتری وزیر امور خارجه با تشلید شیوع کرونا در ایران افزایش یافت.

به استناد آرشیو اخبار تارنمای رسمی وزارت امور خارجه ایران از ابتدای شیوع کرونا تا ۲ خرداد ۱۳۹۹، وزیر امور خارجه ایران ۴۳ بار رایزنی تلفنی با هم‌تایان و مقامات سازمان‌های بین‌المللی در خصوص شیوع کرونا داشته است. آقای ظریف با وزاری خارجه چین، ترکیه، روسیه، پاکستان، جمهوری آذربایجان، جمهوری کرواسی، ازبکستان، ارمنستان و مسئول سیاست خارجی اتحادیه اروپا هر کدام دو بار و با وزرای امور خارجه عراق، نروژ، سوئیس، اتریش، پاکستان، امارات متحده عربی، کویت، فرانسه، سوئد، صربستان، انگلستان، آفریقای جنوبی، اندونزی، کنیا، بلغارستان، نیجریه، ژاپن، قرقیزستان، ایتالیا، موریتانی، قزاقستان، ترکمنستان، کوبا، گرجستان، دبیرکل سازمان ملل متحد و رئیس دفتر سیاسی جنبش حماس هر کدام یک‌بار پیرامون آخرین وضعیت مدیریت شیوع کرونا در ایران، همدردی با کشورها، قدردانی از ارسال کمک‌های بشردوستانه، راه‌های مقابله با اپیدمی کرونا و محکومیت و مقابله با تحریم‌های آمریکا در دوره شیوع کرونا رایزنی کرده است.

۲-۷. تلاش برای لغو یا کاستن از تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا در شرایط دنیاگیری کرونا

همان‌گونه که اشاره شد رایزنی با مقامات سیاسی جهان و سازمان‌های بین‌المللی با هدف لغو تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا یکی از محورهای اصلی گفتگوی وزیر امور خارجه ایران با هم‌تایان خود بوده است. این موضوع همچنین در بُعد سازمان‌های بین‌المللی نیز تعقیب شده است.

ارسال نامه به دبیرکل سازمان ملل متحد و وزرای امور خارجه کشورها از دیگر اقدامات وزیر امور خارجه ایران هم‌زمان با شیوع کرونا در کشور بوده است.

علاوه بر توثیق‌های موضوعی مرتبط همچون محکومیت اعمال تحریم‌ها به‌عنوان عامل تشدید کننده شیوع کرونا در ایران، وزیر امور خارجه نسبت به چاپ مقاله در *کامرسانت روسیه* و مصاحبه با «فولیا دی سان پائولو» برزیل اقدام کرد (تارنمای وزارت امور خارجه، ۱۳۹۸).

وزارت امور خارجه علاوه بر نهادها و سازمان‌های بین‌المللی سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپا از جنبش «عدم تعهد» درخواست کرد تا در بیانیه‌ای با تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا مخالفت و از آن کشور بخواهند به‌منظور مبارزه با ویروس کرونا به‌عنوان یک معضل جهانی، تحریم‌های غیرقانونی و یک‌جانبه خود را علیه ایران متوقف نماید. این بیانیه اجماعی به سبب مخالفت عربستان، بحرین، مغرب و یمن منتشر نشد (تارنمای وزارت امور خارجه، ۱۳۹۸).

۸-۲. ارائه گزارش‌های مستمر به کشورها، سازمان‌های بین‌المللی و نمایندگی‌های

خارجی مقیم ایران

به ابتکار وزارت امور خارجه در تاریخ ۷ اسفند ۱۳۹۸، نشستی با شرکت نماینده سازمان جهانی بهداشت، مقامات وزارت بهداشت ایران و با دعوت از سفرای کشورهای خارجی مقیم تهران در محل وزارت امور خارجه برگزار شد. در این نشست ضمن ارائه آخرین وضعیت مقابله با ویروس کرونا در ایران، فهرستی از اقلام مورد نیاز برای کنترل، درمان و مهار بیماری کرونا به نمایندگان کشورهای که علاقه‌مند به کمک‌رسانی در این زمینه بودند ارائه شد (تارنمای وزارت امور خارجه، ۱۳۹۸).

وزارت امور خارجه همچنین به‌منظور تشریح اقدامات ایران در مقابله با کرونا، نشست مشترکی را با حضور رئیس هیأت سازمان بهداشت جهانی با سفرای و رؤسای نمایندگی‌های خارجی مقیم تهران در محل وزارت امور خارجه در ۱۵ اسفند ۱۳۹۸ برگزار کرد.

اقدامات مذکور برای مقابله با فشارهای سیاسی و فضا سازی رسانه‌های خارجی علیه کشورمان و نشان دادن توان مدیریت ایران و تاب‌آوری نظام سلامت کشور به‌منظور مقابله با این بیماری ارزیابی شد.

۹-۲. درخواست و دریافت کمک‌های بشردوستانه جهت مقابله با شیوع کرونا

هم‌زمان با آغاز شیوع کرونا در ایران، وزیر امور خارجه از طریق حساب کاربری در توئیتر و وزارت امور خارجه و نمایندگی‌های جمهوری اسلامی ایران، لیستی از نیازمندی‌های کشورهای مقابله با ویروس کرونا را به صورت رسمی اعلام کردند؛ درخواست‌هایی که بعدها به سبب شیوع جهانی کرونا و نیازمندی تعداد بیشتری از کشورها در صورت عدم پیگیری تا حدود زیادی امکان تحقق نمی‌یافت.

سفیر ایران در چین در ۸ اسفند ۱۳۹۸، خبر از ارسال نخستین محموله کمک‌های دولت و صلیب سرخ چین به ایران با پرواز فوق‌العاده ماهان داد(ایرنا، ۱۳۹۸). وانگ یی، وزیر امور خارجه چین در ۹ اسفند ۱۳۹۸ در گفتگوی تلفنی با ظریف با ابراز تأسف از شیوع این بیماری در ایران با دولت و ملت ایران ابراز همدردی کرد و آمادگی چین را برای ارسال کمک‌های تخصصی بیشتر و نیز در اختیار قراردادن تمام یافته‌ها و روش‌های مبارزه با کرونا و همکاری علمی با ایران اعلام نمود(تارنمای وزارت امور خارجه، ۱۳۹۸). محموله ارسالی چین را باید نخستین محموله ارسالی کشور یا سازمانی بین‌المللی به ایران برای مقابله با شیوع کرونا دانست. هیأت پنج نفره صلیب سرخ چین برای مأموریتی یک ماهه جهت انتقال تجربه مقابله و درمان ویروس کرونا، ۱۱ اسفند ۱۳۹۸ وارد تهران شد (ایرنا، ۱۳۹۸).

همچنین ورود هیأت سازمان بهداشت جهانی در ۱۲ اسفند ۱۳۹۸ به ایران را باید آغاز همکاری‌های مستمر با این سازمان و سایر برنامه‌ها و سازمان‌های تخصصی سازمان ملل متحد دانست. بررسی‌ها نشان می‌دهد که در شرایط تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا که امکان ارسال کمک‌های نقدی از سوی برخی کشورهای داوطلب را فراهم کرد از ظرفیت و معافیت‌های سازمان‌های بین‌المللی برای انتقال این کمک‌ها بهره‌برداری شده است. فعالیت سازمان‌های متعدد و برنامه‌های مختلف وابسته به سازمان ملل متحد در ایران در شرایط دنیاگیری کرونا سبب شد امکان پایش مستمر وضعیت، مهیا و امکان اخذ کمک‌های بیشتر به منظور مقابله با کرونا فراهم گردد.

سازمان بهداشت جهانی، یونیسف، کمیسریای عالی پناهندگان، برنامه جهانی غذای سازمان ملل متحد، اداره کل حفاظت از افراد غیرنظامی و عملیات امدادی بشردوستانه اروپا، برنامه توسعه ملل متحد، صندوق جمعیت ملل متحد، برنامه مشترک ملل متحد در زمینه ایدز و سازمان پزشکان بدون مرز از مهم‌ترین سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی بودند که به ایران در مقابله با کرونا کمک کرده‌اند (تارنمای دفتر سازمان ملل متحد در تهران، ۲۹ مرداد ۱۳۹۹). کشورهای چوین ژاپن، آلمان، کویت، امارات متحده عربی و اتحادیه اروپا از مسیر سازمان‌های مذکور به حمایت‌های مالی و ارسال اقلام بهداشتی برای مقابله با کرونا در ایران اقدام نمودند. در ادامه لیستی از کمک‌های دواطلبانه سازمان‌های بین‌المللی تنظیم شده است.

جدول ۱. کمک‌های سازمان بهداشت جهانی و کشورهای همکار از مسیر این سازمان به جمهوری اسلامی ایران

	GORAN	
	ICERP	
	PCR	

1. UNWFP
2. UNDP
3. UNFPA
4. UNAIDS

منبع: تنظیم نگارنده؛ بر اساس اطلاعات تارنمای رسمی سازمان بهداشت جهانی

جدول ۲. کمک‌های کمیسریای عالی پناهندگان به جمهوری اسلامی ایران

ردیف	نام نهاد	مبلغ (میلیون دلار)
۱	سازمان ملل متحد	۱۰۰
۲	سازمان بهداشت جهانی	۵۰
۳	سازمان توسعه و همکاری اقتصادی	۳۰
۴	سازمان همکاری اسلامی	۲۰
۵	سازمان همکاری اقتصادی	۱۰
۶	سازمان همکاری اسلامی	۱۰
۷	سازمان همکاری اقتصادی	۱۰
۸	سازمان همکاری اسلامی	۱۰
۹	سازمان همکاری اقتصادی	۱۰
۱۰	سازمان همکاری اسلامی	۱۰

منبع: تنظیم نگارنده؛ بر اساس اطلاعات تارنمای رسمی دفتر کمیسریای عالی پناهندگان در ایران

جدول ۳. کمک‌های یونیسیف به جمهوری اسلامی ایران

ردیف	نام نهاد	مبلغ (میلیون دلار)
۱	سازمان ملل متحد	۱۰۰
۲	سازمان بهداشت جهانی	۵۰
۳	سازمان توسعه و همکاری اقتصادی	۳۰
۴	سازمان همکاری اسلامی	۲۰
۵	سازمان همکاری اقتصادی	۱۰
۶	سازمان همکاری اسلامی	۱۰
۷	سازمان همکاری اقتصادی	۱۰
۸	سازمان همکاری اسلامی	۱۰
۹	سازمان همکاری اقتصادی	۱۰
۱۰	سازمان همکاری اسلامی	۱۰

منبع: تنظیم نگارنده؛ بر اساس اطلاعات تارنمای رسمی دفتر یونیسیف در ایران

۱۰-۲. استمرار روابط اقتصادی خارجی ایران در شرایط تحریم و شیوع کرونا

یکی از موضوعاتی که هم‌زمان با شیوع کرونا در ایران کمتر در افکار عمومی مورد توجه قرار گرفت، احتمال وخامت بیشتر شرایط اقتصادی و تجاری کشور در پی بسته شدن مرزهای ایران با همسایگان، تشدید فشارهای یک‌جانبه تحریمی آمریکا و برهم خوردن شرایط تنظیم بازار در خصوص اقلام مصرفی و کالاهای اساسی مورد نیاز مردم بود؛ هرچند با شیوع کرونا در کشور و در مقطعی کوتاه شاهد کمبود برخی اقلام بهداشتی در کشور بودیم، این کمبود به سایر اقلام مصرفی و کالاهای اساسی تسری نیافت. بررسی خبرها نشان می‌دهد این موضوع در ابتدای

شیوع کرونا مورد توجه وزارت امور خارجه بوده است و به همین منظور نشست «بررسی راه‌های کاهش مشکلات ناشی از شیوع ویروس کرونا از طریق تعاملات بین‌المللی» با حضور مدیران کل منطقه‌ای و بین‌المللی وزارت امور خارجه در ۲۲ اسفند ۱۳۹۸ برگزار شد.

همچنین شرکت هواپیمایی ماهان با صدور جوابیه‌ای به گزارش روزنامه شرق در تاریخ ۲۱ اسفند ۱۳۹۸ پیرامون چرایی استمرار پروازهای این شرکت هواپیمایی به چین اعلام نمود: «بنا به تأکید و درخواست وزارت محترم بهداشت و وزارت محترم خارجه ده‌ها تن اقلام پزشکی؛ شامل کیت‌های تشخیصی، لباس‌های محافظتی، تیم پزشکان متخصص چینی، دستگاه اکسیژن‌سنج، دستگاه اکسیژن‌ساز و سایر اقلام پزشکی و دارویی را از مبدأ چین و با رعایت ضوابط سازمان بهداشت جهانی به ایران منتقل کرد و از سوی دیگر با توجه به اینکه با بروز بحران پیش‌آمده و ارتباط این بحران با کشور چین از یک سو و وابستگی صنایع تولیدی کشور به اقلام مورد نیاز صنعت از چین، یکی دیگر از مشکلات صنایع کشور و دولت محترم این بود که در صورت عدم دسترسی به اقلام مذکور، کشور علاوه بر مواجهه با بحران بیماری کرونا با بحران دیگری مواجه می‌شد و آن تعطیلی کارخانجات تولیدی بود» (روزنامه شرق، شماره ۳۶۶۸: ۵). اظهارات سخنگوی وزارت امور خارجه نیز تأیید می‌کرد که علت تداوم پروازهای باربری (و نه مسافری) میان ایران و چین؛ نیازهای پزشکی، دارویی و وابستگی صنایع کشور برای تأمین نیازهای اساسی از چین بوده است.

از این رو باید گفت به‌منظور مقابله با تحریم‌های بین‌المللی و رفع نیازمندی‌های دارویی، پزشکی و صنایع کشور، علی‌رغم لغو پروازهای مسافربری بین دو کشور ایران و چین، پروازهای باربری به چین به درخواست وزارت امور خارجه در این مقطع تداوم یافته است. در حقیقت حفظ پل ارتباطی کشور با چین به‌عنوان بزرگ‌ترین شریک تجاری ایران و تأمین‌کننده اصلی نیازمندی‌های بهداشتی و کالاهای اساسی کشور در اولویت‌های کانونی وزارت امور خارجه قرار داشته است.

۱۱-۲. بهره‌مندی از تجارب ملی و بین‌المللی از طریق رایزنی مستمر و پذیرش

هیأت‌های پزشکی خارجی

همان‌گونه که پیش‌تر اشاره شد هماهنگی جهت حضور و پذیرش هیأت صلیب سرخ چین در ایران و متعاقب آن حضور هیأت‌هایی از سازمان بهداشت جهانی، مرکز کنترل بیماری‌های چین، مؤسسه رابرت کخ آلمان، شبکه هشدار و واکنش شیوع جهانی و در نهایت سازمان پزشکان بدون مرز به‌منظور بهره‌مندی از تجارب سایر کشورها و سازمان‌های بین‌المللی برای مقابله با کرونا در ایران ارزیابی شد. بی‌تردید در صورت فقدان چنین ارتباطی، کشور ایران از منظر تجربه و منابع لازم برای مقابله با این بیماری با دشواری‌های بیشتری مواجه می‌شد.

۱۲-۲. فراهم آوردن بستر هماهنگی سایر نهادهای داخل کشور با وزارت امور خارجه

بررسی‌ها نشان می‌دهد از آغاز شیوع کرونا در ایران تا زمان نگارش مقاله حاضر در مقاطع مختلف شاهد انتقادات فروانی از سوی افکار عمومی یا جریان‌های سیاسی کشور در قبال همکاری ایران با کشورها یا سازمان‌های بین‌المللی در مقابله با شیوع و مدیریت کرونا در کشور بوده‌ایم؛ اقداماتی که ضمن برجای گذاشتن اثری منفی بر کشورها و سازمان‌های بین‌المللی کمک‌کننده به ایران برای مقابله با شیوع کرونا در کشور، نشانگر عدم هماهنگی میان نهادهای فعال در کشور و عدم پایبندی برخی از مسئولان یا جریان‌های سیاسی و رسانه‌ای به الزامات قانونی کشور و وظایف خود بوده است.

حمله به دولت در خصوص چرایی اهدای اقلام بشردوستانه و ارسال یک میلیون ماسک به چین در بهمن ۱۳۹۸، حمله به دولت چین و شرکت هواپیمایی ماهان پیرامون چرایی تداوم پروازها به چین، انتقاد گسترده و در نهایت پایان دادن به همکاری با سازمان پزشکان بدون مرز در فروردین ۱۳۹۹، طوفان توییتری ایجاد شده علیه چین و سفیر این کشور در تهران به سبب انتقاد وی از اظهارات سخنگوی وزارت بهداشت ایران و در نهایت حواشی ایجاد شده در کشور پیرامون کارایی واکسن روسی ناشی از اظهارات برخی از مقامات مسئول در ستاد مبارزه با کرونا، گوشه‌هایی از ناهماهنگی‌ها در داخل کشور و عدم پایبندی افراد یا نهادها به

الزامات قانونی و وظایف محوله را نشان می‌دهد.

از آنجایی که این تحولات تأثیر مستقیمی بر آینده همکاری ایران با کشورها و سازمان‌های بین‌المللی بر جای خواهد گذاشت، نقش وزارت امور خارجه حسب وظایف قانونی این دستگاه به‌عنوان هماهنگ‌کننده روابط خارجی و مسئول اظهارنظر پیرامون همکاری‌ها در بُعد خارجی از اهمیت مضاعفی برخوردار است. به‌عنوان نمونه دو هفته پس از حواشی پیرامون اظهارات سخنگوی وزارت بهداشت ایران در خصوص اطلاعات ارائه شده چین در خصوص ویروس کرونا و واکنش توثیتری سفیر چین در تهران به این اظهارات، وزیر امور خارجه ایران در ۲۸ فروردین ۱۳۹۹ و پس از گفتگوی تلفنی با وزیر امور خارجه چین، در توثیتی به زبان چینی از دولت و مردم چین برای ارسال کمک به ایران و اعزام تیم پزشکی تقدیر کرد. اقدام وزیر امور خارجه را بلید در چهارچوب مدیریت روابط دوجانبه ایران و چین و درحقیقت به سبب عدم هماهنگی وزارت بهداشت با مواضع رسمی کشور و اظهارنظر بدون هماهنگی در عرصه روابط خارجی ارزیابی کرد.

۱۳-۲. ارسال کمک‌های بشردوستانه کشورها؛ دیپلماسی بهداشتی - اقتصادی

وزیر امور خارجه ایران در ۱۹ اردیبهشت ۱۳۹۹ در توثیتی از پارسیان هند برای ارسال کمک‌های بشردوستانه به ایران تقدیر می‌کند و از ارسال ۴۰ هزار کیت به ترکیه، آلمان و دیگر کشورها از سوی ایران خبر می‌دهد. این دوره که در حقیقت هم‌زمان با دوره موفقیت نسبی ایران در مدیریت شیوع کرونا در کشور است زمینه لازم برای صادرات محصولات مازاد پزشکی و دارویی فراهم است.

وزارت امور خارجه با درپیش گرفتن دیپلماسی بهداشتی، ارسال کمک‌های بشردوستانه به کشورهای همسایه و در منطقه از جمله عراق، افغانستان و لبنان (ایرانا، ۱۳۹۹، شناسه خبر: ۸۳۸۵۰۰۷۳) دنبال نمود. همچنین اعطای کمک‌های بشردوستانه به کشورهایی چون آلمان و ترکیه با توان پزشکی مناسب را باید اقدامی جهت نمایش دستاوردهای دانش‌بنیان کشور با هدف بازسازی و صادرات تولیدات پزشکی و سلامت کشور در چهارچوب دیپلماسی اقتصادی ارزیابی نمود.

۱۴-۲. فعالیت گسترده و مستمر در عرصه دیپلماسی عمومی و رسانه‌ای

مجموعه شرایط ناشی از شیوع کرونا در کشور ایجاب می‌کرد وزارت امور خارجه و نمایندگی‌های جمهوری اسلامی ایران در خارج از کشور به صورت فعال با هدف مقابله با فشارهای ناشی از تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا و اعلام نیازمندی‌های بهداشتی و دارویی کشور برای مقابله با کرونا از ظرفیت‌های دیپلماسی رسانه‌ای بهره‌گیرند. اقدام وزیر امور خارجه و بسیاری از سفیران جمهوری اسلامی ایران از ظرفیت‌های رسانه‌ای رسمی در قالب چاپ مقاله یا مصاحبه و در نهایت بهره‌گیری از شبکه‌های اجتماعی در بستر فضای مجازی همچون توئیتر در این دوره به صورت چشم‌گیری افزایش یافته است.

همچنین به منظور تأثیرگذاری بیشتر بر مخاطبان خارجی و قدردانی از حمایت‌های صورت گرفته، انتشار پیام‌های تصویری و مکتوب به زبان کشورهای هدف انجام شد؛ اقداماتی همچون پیام تصویری و توئیتری وزیر امور خارجه کشور به زبان چینی که با بازخورد مثبت و گسترده در کشور هدف همراه بود.

۱۵-۲. تهیه و تأمین واکسن کرونا

هم‌زمان با کشف و تولید واکسن کرونا، یکی از اولویت‌های اعلامی ستاد ملی مبارزه با کرونا تأمین واکسن مورد تأیید وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی از منابع خارجی بوده است. تردیدی نیست که نقش وزارت امور خارجه و نمایندگی‌های خارج از کشور در شرایط ناشی از فقدان پروازهای بین‌المللی مستمر، ضرورت رایزنی با شرکت‌ها و کشورهای تولیدکننده واکسن به سبب حجم بالای درخواست‌ها در جهان و مشکلات ناشی از تحریم‌ها که انتقال منابع مالی برای خرید واکسن نقشی کلیدی به‌شمار می‌آمده است.

دستیار آسیا و اقیانوسیه وزیر امور خارجه در گفتگو با صداوسیما، رایزنی پیرامون تأمین واکسن کرونا را یکی از محورهای اصلی سفر وزیر امور خارجه ایران به چین در ۱۸ مهر ۱۳۹۹ بیان می‌کند (خبرگزاری صداوسیما، ۱۳۹۹). اعلام وزیر امور خارجه ایران در کنفرانس خبری با همتای روس خود در مسکو در ۷ بهمن ۱۳۹۹، مبنی بر ثبت و تأیید وزارت بهداشت ایران از واکسن کرونا روسیه

(اسپوتنیک وی) و ابراز امیدواری نسبت به خرید و تولید مشترک این واکسن، حاکی از ایفای نقش وزارت امور خارجه در تأمین واکسن کرونا می‌باشد (ایرنا، ۱۳۹۹).

۳. ارزیابی

با شیوع جهانی کرونا، کارکرد دیپلماسی و نقش وزارت امور خارجه کشورها برای مقابله با این تهدید فراگیر امنیت انسانی در سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی قابل توجه بوده است. عناصر مختلف؛ از جمله توانمندی‌های داخلی، نحوه مدیریت و تجارب پیشین کشورها نقش تعیین کننده‌ای در مقابله با شیوع کرونا در کشورها داشته است و بی‌شک نقش و کارکرد وزارت امور خارجه نیز در ارتباطی مستقیم با این مؤلفه‌ها می‌باشد. به‌عنوان مثال تجربه کشورهای جنوب شرق آسیا از همه‌گیری سارس در دهه گذشته، سبب شد کارنامه موفق‌تری نسبت به سایر مناطق جغرافیایی در مقابله با کرونا از خود برجای گذارند (Covertino, 2020). به همین سبب وزارت امور خارجه ژاپن نیز در چنین وضعیتی، فرصت بیشتری برای تمرکز بر دیپلماسی بهداشتی و ارتقای جایگاه این کشور در افکار عمومی جهان داشته است.

شیوع کرونا در ایران با یکی از حساس‌ترین دوران روابط خارجی کشور متأثر از افزایش تنش‌ها میان ایران و آمریکا پس از حمله نظامی آمریکا و قتل فرمانده سپاه قدس ایران مصادف بود. تشدید تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا علیه ایران وضعیت اقتصادی کشور را به‌طور جدی تحت تأثیر قرار داد و نگرانی‌های فزاینده از احتمال برخورد نظامی میان دو کشور، وضعیت اقتصادی را در بُعد روانی بی‌ثبات نمود. در چنین شرایطی که توان دیپلماسی کشور بر جلوگیری از برخورد احتمالی نظامی متمرکز است، شیوع کرونا در ایران سبب ایجاد دستورکاری گسترده برای دیپلماسی و وزارت امور خارجه شده است.

بررسی داده‌ها در این پژوهش نشان می‌دهد وزارت امور خارجه از بدو شیوع کرونا در چین، موضوع را با حساسیت زیادی دنبال نموده و نسبت به انعکاس موضوع به عالی‌ترین مراجع اقدام کرده است. بی‌شک جایگاه جمهوری خلق چین

در روابط سیاسی و تجاری با ایران، نقش مهمی در ارزیابی بهنگام موضوع داشته است. می‌توان گفت سه مولفه حساسیت بهنگام وزارت امور خارجه نسبت به موضوع، اقدام این وزارتخانه در آگاهی‌بخشی و آماده‌سازی نهادهای داخلی و درنهایت واکنش مناسب به بحران در حال گسترش در کشور چین از طریق مدیریت روابط دوجانبه در فاز نخست؛ یعنی شیوع ویروس کرونا در چین، ارتباط مستقیمی با اقدامات ثانویه این وزارتخانه هم‌زمان با شیوع کرونا در ایران داشته است.

مناسبات راهبردی ایران و چین و وابستگی اقتصادی تشدید شده کشور به سبب تحریم‌های بین‌المللی به اقتصاد چین ایجاب نموده است که رویکرد وزارت امور خارجه هم‌زمان با شیوع ویروس کرونا در چین تلفیقی از همدردی مسئولانه با دولت و مردم چین، اعمال محدودیت‌ها بر روابط با چین در کنار مدیریت و جلوگیری از آسیب‌رساندن به روابط دوجانبه و درنهایت استمرار یافتن تأمین نیازمندی‌های اساسی کشور با هدف جلوگیری از آسیب وارد شدن به امنیت اقتصادی، غذایی و بهداشتی کشور بوده است. تماس تلفنی و پیام‌های همدردی توثیقی وزیر امور خارجه در کنار رویکردهای رسانه‌ای گسترده اتخاذ شده وزارت امور خارجه ایران و نمایندگی‌های ایران در چین با بازخورد مثبت مسئولان سیاسی و افکار چینی مواجه شد؛ بازخوردی که هم‌زمان با شیوع کرونا در ایران در تماس تلفنی وزیر امور خارجه چین، اعزام تیم پزشکی چین به هدت یک هاه و ارسال بیش از ۵۰ محموله کمک‌های بشردوستانه دولت و مردم چین نمود یافت (توثیق سفیر ایران در چین، ۱۳۹۹).

حفظ مناسبات اقتصادی کشور از زمان شیوع کرونا در چین از طریق استمرار پروازهای باربری به این کشور سبب شد هم‌زمان با شیوع کرونا در ایران و علی‌رغم تحریم‌های گسترده و فراگیر علیه ایران، امنیت بهداشتی و حتی اقتصادی ایران در مقایسه با سایر کشورهای اروپایی و آمریکا از وضعیت مطلوب‌تری برخوردار باشد. همچنین خروج و بازگشت سلامت ایرانیان مقیم چین از دیگر اقدامات وزارت امور خارجه در فاز نخست به‌شمار می‌آید.

با شیوع کرونا در ایران، نقش و عملکرد وزارت امور خارجه نسبت به فاز نخست تکامل یافت؛ به این معنا که نه تنها با دنیاگیری ویروس کرونا، وزارت امور خارجه موظف بوده است برخی از اقدامات همچون تخلیه اضطراری ایرانیان مقیم خارج از کشور و ایجاد تسهیلات برای بازگرداندن ایرانیانی که به سبب لغو پروازها در فرودگاه‌ها حضور دارند را به صورت گسترده‌تری تعقیب نماید، بلکه کشور در این مقطع با نیازمندی‌های گسترده‌تر علمی - تجهیزاتی برای تأمین امنیت بهداشتی خود روبه‌رو است. در کنار این موارد مقابله با کارشکنی‌های برخی همسایگان و دولت آمریکا که اقدامات گسترده‌ای برای تضعیف ایران در بُعد سخت‌افزاری و نرم‌افزاری درپیش گرفته بودند در اولویت اقدامات وزارت امور خارجه بوده است.

دریافت کمک‌های گسترده دارویی و پزشکی از کشورها و سازمان‌های بین‌المللی نیازمند رایزنی‌های گسترده وزارت امور خارجه و نمایندگی‌های خارجی ایران در شرایط دنیاگیری این بیماری بوده است؛ کمک‌هایی که نقش مهمی در تأمین نیازمندی‌ها و جبران کمبودهای دارویی و پزشکی کشور داشته است.

تلاش دستگاه دیپلماسی ایران برای اعمال فشار بر آمریکا و محکومیت اقدام این کشور در اعمال تحریم‌ها در شرایط دنیاگیری کرونا که در قالب ارسال پیام و رایزنی‌های گسترده تلفنی وزیر امور خارجه نمود یافته است در کنار اطلاع‌رسانی مستمر از فعالیت‌ها و دستاوردهای نظام سلامت کشور به منظور مقابله با جوسازی رسانه‌ای علیه کشورمان سبب ایجاد برخی گشایش‌ها در بُعد عملیاتی برای تهیه دارو و کمک‌های انسان‌دوستانه و اعمال فشارهای بین‌المللی از طریق موضع‌گیری کشورها و سازمان‌های بین‌المللی علیه آمریکا شد.

هم‌زمان با موفقیت نسبی شیوع کرونا در ایران، وزارت امور خارجه تلاش کرده است با به اشتراک‌گذاردن دوجانبه و بین‌المللی دستاوردهای کشور در زمینه مقابله با کرونا، زمینه را برای ارتقای وجهه بین‌المللی ایران و بسترسازی برای صادرات تولیدات دانش‌بنیان دارویی - پزشکی فراهم کند. تهیه و تأمین واکسن کرونا در مقطع کنونی آخرین اقدام وزارت امور خارجه در مقابله با کرونا به شمار

می‌آید؛ اقدامی که به‌نظر می‌رسد با توجه به عدم توازن میان میزان تولیدات و تقاضا، نیازمند رایزنی و پیگیری مستمر است.

۴. جمع‌بندی و پیشنهادات

در مقاله حاضر به بررسی کارکردهای دیپلماسی و نقش و عملکرد وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران در مقابله با شیوع و مدیریت کرونا در ایران پرداختیم. ویژگی‌های جهانی‌شده نظام بین‌المللی و مؤلفه‌هایی همچون گسترش و فرامرزی بودن بیماری‌ها سبب شده است تا بهداشت و سیاست خارجی بیش از هر زمان دیگری با یکدیگر در ارتباط مستقیم باشند.

مبتنی بر رهیافت امنیت انسانی، تأمین امنیت بهداشتی نیز یکی از اولویت‌های امنیت ملی به‌شمار می‌آید و به سبب بحران‌های متعددی که هر ناامنی بهداشتی می‌تواند برای یک کشور به همراه داشته باشد، موضوع شناسایی، مقابله و مدیریت بیماری صرفاً در حوزه مسئولیت نهادهای بهداشتی کشورها محدود نمی‌شود؛ همچنین دنیاگیری بیماری‌ها سبب اقدامات و نقش‌آفرینی دستگاه دیپلماسی کشورها بیش از گذشته شده است.

بررسی‌ها نشان می‌دهد از زمان شیوع کرونا در چین تا زمان شیوع این بیماری در ایران، وزارت امور خارجه ایران با اتخاذ رویکردی فراگیر مبتنی بر تأمین امنیت انسانی و مبتنی بر شرایط داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی به اقدامات پانزده‌گانه زیر دست زده است:

۱. شناسایی و اطلاع‌رسانی مؤثر و بهنگام شیوع کرونا در چین به مراجع ذی‌ربط در کشور؛

۲. تهیه و تنظیم گزارش‌های لازم با ارائه پیشنهادات جهت تصمیم‌گیری

مراجع ذی‌ربط با هدف مقابله با شیوع ویروس در ایران؛

۳. ارائه خدمات کنسولی؛ از جمله صدور توصیه‌های مسافرتی، حمایت‌های کنسولی و درنهایت خدمات اضطراری به ایرانیان برای بازگشت به ایران؛ از جمله تخلیه ایرانیان از مناطق پرریسک کشورها و رفع مشکلات ناشی از لغو پروازها؛

۴. مدیریت اثرگذاری منفی اقدامات اضطراری کشور بر روابط سیاسی ایران

با سایر کشورها؛

۵. رایزنی (تلفنی - نامه‌نگاری) با دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی جهت مقابله با سیاسی شدن موضوع شیوع ویروس کرونا در ایران و جهان؛
۶. حفظ و استمرار مناسبات اقتصادی ایران با کشورها به منظور جلوگیری از تأثیرگذاری منفی شیوع جهانی کرونا بر نیازهای کشورهای کشور در زمینه‌های دارویی، پزشکی و کالاهای اساسی؛
۷. رایزنی مستمر به‌ویژه با همسایگان به منظور بازگشایی و رفع محدودیت‌های تجاری در دروازه‌های مرزی پس از شیوع کرونا در ایران؛
۸. تلاش برای لغو یا کاستن از تحریم‌های بین‌المللی اقتصادی در شرایط دنیاگیری کرونا؛
۹. ارائه گزارش‌های مستمر به کشورهای، سازمان‌های بین‌المللی و نمایندگی‌های خارجی مقیم ایران جهت مقابله با فشارهای سیاسی و رسانه‌ای خارجی با هدف حفظ وجهه و نشان دادن توانمندی کشور برای مقابله با این بیماری؛
۱۰. بهره‌مندی از تجارب ملی و بین‌المللی جهت مقابله و مدیریت شیوع کرونا در ایران همچون رایزنی مستمر با نهادهای بین‌المللی و پذیرش هیأت‌های پزشکی خارجی؛
۱۱. درخواست و دریافت کمک‌های بشردوستانه جهت مقابله با شیوع کرونا؛
۱۲. فعالیت گسترده و مستمر در عرصه دیپلماسی عمومی و رسانه‌ای با هدف همدردی با کشورهای آسیب‌دیده از کرونا، جلب کمک‌های خارجی یا مقابله با اقدامات ایذایی و تخریبی علیه ایران؛
۱۳. فراهم آوردن زمینه و بستر هماهنگی سایر نهادهای داخل کشور با وزارت امور خارجه جهت مقابله و مدیریت شیوع ویروس کرونا در کشور؛
۱۴. ارسال کمک‌های بشردوستانه به برخی کشورها با هدف دوگانه مقابله جهانی با این بیماری (دیپلماسی بهداشتی) و زمینه‌سازی برای صادرات محصولات دانش‌بنیان دارویی - پزشکی کشور (دیپلماسی اقتصادی)؛

۱۵. تأمین و تهیه واکسن کرونا.

بررسی عملکرد وزارت امور خارجه ایران برای مقابله و هدیریت شیوع ویروس کرونا بار دیگر اهمیت دیپلماسی و جایگاه دستگاه دیپلماسی کشورها را برای مقابله با تهدیدات جدید امنیت ملی و بین‌المللی تأیید نمود. بررسی‌ها نشان داد کشورها برای مقابله با تهدیدات امنیتی جدید، مبتنی بر تعاریف موسّع‌تر امنیت، از جمله امنیت انسانی باید آمادگی بیشتری داشته باشند. هرگونه مقابله با تهدیدات امنیتی جدید مشابه شیوع ویروس کرونا نیازمند هوشمندی در شناسایی تهدید، ارزیابی و آمادگی برای واکنش متناسب و درنهایت مدیریت منسجم جهت مقابله با تأثیرات آن است.

هرچند پژوهش حاضر اقدامات و عملکرد وزارت امور خارجه در مقابله با شیوع و هدیریت کرونا در ایران را مثبت ارزیابی می‌کند، برخی از کاستی‌های موجود در مقابله با شیوع کرونا در ایران، ضرورت انجام پژوهش‌های مستقل و بررسی دقیق‌تری را گوشزد می‌کند؛ به‌عنوان نمونه، چرایی ارزیابی نامتناسب از اهمیت موضوع و واکنش دیرنگام از سوی دولت، از جمله ورود دیرنگام رئیس جمهور به مسئله به‌عنوان رئیس ستاد ملی مقابله با کرونا می‌تواند موضوع پژوهش‌های بیشتر در حوزه مدیریت بحران قرار گیرد. چرایی مدیریت غیرمنسجم در وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به‌عنوان نهاد متولی مقابله با کرونا و حواشی ناشی از اظهار نظرهای بعضاً متعارض و حتی سیاسی مسئولان این وزارتخانه بدون در نظر گرفتن ملاحظات منافع ملی و امنیت روانی جامعه موضوع دیگری است که می‌تواند مورد بررسی دقیق‌تر با هدف دستیابی به الگویی منسجم‌تر در آینده شود. در پایان پیشنهاد می‌شود ارزیابی نقش و عملکرد کمیته‌های هشت‌گانه ستاد ملی کرونا با هدف بررسی نقاط ضعف و قوت در دستور کار پژوهشگران مستقل کشور قرار گیرد.

پی‌نوشت

۱. اطلاعات و داده‌های استفاده شده در این بخش از مقاله، مبتنی بر داده‌های غیرمحرمانه و قابل دسترسی در بازه زمانی دی ۱۳۹۸ تا بهمن ۱۳۹۹ است که نگارنده از تارنمای نهادهای رسمی کشور، خبرگزاری‌های داخلی و خارجی، حساب کاربری مسئولان امر در شبکه‌های مجازی (توییتر، فیس‌بوک و ...) استخراج کرده و به منظور جلوگیری از ارجاعات مکرر در قالب درون متنی که می‌توانست تأثیری منفی بر ساختار شکلی مقاله وارد کند و از حوصله خوانندگان خارج باشد، ارجاع درون متنی صرفاً در موارد مهم استفاده شده است.

منابع

اتحادیه اروپا ۸ میلیون یورو برای حمایت از فعالیت‌های سازمان ملل در مقابله با بیماری کرونا در ایران اختصاص داد (۲۰۲۰، اوت ۲۰). *تارنمای دفتر سازمان ملل متحد در جمهوری اسلامی ایران*. قابل دستیابی در لینک:

<https://iran.un.org/fa/88694-athadyh-arwpa-8-mylywn-ywrrw-bray-hmayt-az-falythay-sazman-mll-dr-mqablh-ba-bymary-krwna-dr>

اتحادیه اروپا: برای مقابله با کرونا جامعه جهانی به ایران کمک کند (۲۰۲۰، مارس ۲۳). *دویچه وله فارسی*. قابل دستیابی در لینک: <https://p.dw.com/p/3Zw2y>

استقبال برنامه جهانی غذا از حمایت تاریخی دولت ژاپن برای پاسخگویی به همه‌گیری ویروس کرونا (۲۰۲۰، مارس ۳۰). *تارنمای دفتر سازمان ملل متحد در جمهوری اسلامی ایران*. قابل دستیابی در لینک: <https://iran.un.org/fa/45019-astqbal->

[brnamh-jhany-ghdha-az-hmayt-tarykhy-dwlt-zhapn-bray-paskhgwy-bh-hmhgyry-wyrws-krwna](https://iran.un.org/fa/45019-astqbal-brnamh-jhany-ghdha-az-hmayt-tarykhy-dwlt-zhapn-bray-paskhgwy-bh-hmhgyry-wyrws-krwna)

اظهارات سخنگوی دستگاه دیپلماسی در پاسخ به پرسش خبرنگاران در مورد اقدامات وزارت امور خارجه در خصوص ویروس بیماری کرونا (۱۳۹۸، بهمن ۸). *تارنمای وزارت امور خارجه*. شناسه خبر: ۵۷۲۴۵۰. قابل دستیابی در لینک: <https://mfa.gov.ir/portal/newsview/572450>

آشنائی بیشتر با ویروس کرونا، علائم و اقدامات پیشگیرانه (۱۳۹۹، بهمن ۲). *تارنمای سفارت جمهوری اسلامی ایران در پکن*. شناسه خبر: ۵۷۱۵۳۷. قابل دستیابی در لینک: <https://china.mfa.gov.ir/portal/newsview/571537>

برگزاری جلسه بررسی راهکارهای مقابله با ویروس کرونا (۱۳۹۹، بهمن ۱۱). تارنمای معاون اول رئیس‌جمهور. شناسه خبر: ۷۳۳۶. قابل دستیابی در

لینک: <http://www.fvpresident.ir/fa/news/7336>

تأثیر سفر ظریف به چین بر سند ۲۵ ساله (۱۳۹۹، مهر ۱۷). خبرگزاری صدا و سیما. شناسه خبر: ۲۸۵۴۱۶۹. قابل دستیابی در لینک:

<https://www.iribnews.ir/fa/news/2854169>

تداوم حمایت‌های ارزشمند آلمان از فعالیتهای برنامه جهانی غذا در ایران (۲۰۲۰، نوامبر ۱۷). تارنمای دفتر سازمان ملل متحد در جمهوری اسلامی ایران. قابل دستیابی در

لینک: <https://iran.un.org/fa/101075-tdawm-hmaythay-arzshmd-alman>

az-falythay-brnamh-jhany-ghdha-dr-ayran

جلسه ستاد ملی کرونا در حضور مقام معظم رهبری برگزار شد (۱۳۹۹، اردیبهشت ۲۱). تارنمای ریاست جمهوری اسلامی ایران. شناسه خبر: ۱۱۵۲۳۳. قابل دستیابی

در لینک: <http://www.president.ir/fa/115233>

دومین محموله پزشکان بدون مرز به تهران ارسال شد (۱۳۹۹، فروردین ۴). خبرگزاری جمهوری اسلامی. شناسه خبر: ۸۳۷۲۴۶۳۰. قابل دستیابی در

لینک: www.irna.ir/news/83724630

دیدار سفیر ایران نزد دفتر سازمان ملل در ژنو با مدیرکل سازمان بهداشت جهانی (۱۳۹۸، اسفند ۱۴). خبرگزاری دانشجویان ایران. شناسه خبر: ۹۸۱۲۱۴۱۱۳۸. قابل دستیابی

در لینک: <http://www.isna.ir/news/98121411138>

سجادپور، سیدمحمدکاظم و رفعتی آلاشتی، زینب (۱۳۹۰). سیاست خارجی، بهداشت و امنیت بین‌المللی: چهارچوب مفهومی و عملیاتی. فصلنامه روابط خارجی، ۳(۳)، ۱۱۳-۱۴۲.

سخنگوی وزارت خارجه چین: ظریف اولین وزیر خارجه‌ای بود که از مبارزه چین با کرونا حمایت کرد (۱۳۹۸، بهمن ۱۶). خبرگزاری دانشجویان ایران. شناسه خبر:

<https://www.isna.ir/news/98111612044>. قابل دستیابی در لینک:

سید امامی، کاووس (۱۳۸۷). پژوهش در علوم سیاسی؛ رویکردهای اثبات‌گرا، تفسیری و انتقادی. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.

صفحه اخبار اختصاصی ایران در تارنمای دفتر منطقه‌ای شرق مدیترانه سازمان جهانی بهداشت: <http://www.emro.who.int/irn/iran-news/>

ظریف: واکنش روسی کرونا در ایران ثبت شد (۱۳۹۹، بهمن ۷). خبرگزاری جمهوری اسلامی. شناسه خبر: ۸۴۲۰۰۰۴۸. قابل دستیابی در لینک:

<https://www.irna.ir/news/84200048>

قانون وظایف وزارت امور خارجه (۱۳۹۴، دی ۱۱). تارنمای مجلس شورای اسلامی. قابل دستیابی در لینک: https://www.parliran.ir/majles/fa/Content/_/2232

کر، پائولین (۱۳۸۷). امنیت انسانی در کتاب امنیت بین‌الملل، نوشته مایکل شیپان (سید

- جلال دهقانی فیروزآبادی، ترجمه). فصلنامه مطالعات راهبردی، ۱۱(۳)، ۲۶۱-۲۶۰.
ماهان دلیل پرواز به چین را اعلام کرد: پاسخ به درخواست مکرر وزرا (۱۳۹۸، اسفند ۲۲) روزنامه شرق، شماره ۳۶۶۸.
مقابله با کرونا؛ ایران و عراق باز هم کنار هم (۱۳۹۹، تیر ۲۱). خبرگزاری جمهوری اسلامی. شناسه خبر: ۸۳۸۵۰۰۷۳. قابل دستیابی در لینک:
<https://www.irna.ir/news/83850073>
وزارت خارجه فدرال آلمان در خصوص حمایت از مبارزه با اپیدمی کووید-۱۹ در ایران (۲۰۲۰، مارس ۳). تارنمای سفارت جمهوری فدرال آلمان در جمهوری اسلامی ایران. قابل دستیابی در لینک: <https://teheran.diplo.de/ir-fa/-/2313338>
Convertino, M. (2020). Japan's pandemic response. *Asia & the Pacific Policy Society Forum*. (Published 15 June 2020). available at: <https://www.policyforum.net/japans-pandemic-response/>.
Fazal, T. M. (2020). Health Diplomacy in Pandemic Times. *International Organization*. (74), Issue: S1, 78-97.
Gauttam P., Bawa S. & Jaspal K. (2020). COVID-19 and Chinese Global Health Diplomacy: Geopolitical Opportunity for China's Hegemony?. *Millennial Asia*, (11) issue: 3, 318-340.
Griffiths, J. & Amy W. (17 Feb 2020). *780 million people in China are. CNN. Living under travel restrictions due to the coronavirus outbreak* available at: <https://edition.cnn.com/2020/02/16/asia/coronavirus-covid-19-death-toll-update-intl-hnk/index.html>.
Gupta, M. & Mansheetal S. (13 April 2020). *COVID-19. China's Health Silk Road 'diplomacy in Iran and Turkey*. ORFonline. available at: <https://www.orfonline.org/expert-speak/covid-19-chinas-health-silk-road-diplomacy-in-iran-and-turkey-64533/> (last visited: 5 Feb 2020).
Qin A. & Javier C. Hernández (10 Jan 2020). *China Reports First Death from New Virus*. The New York Times. available at: <https://nyti.ms/2sUXK5P>.
Verma, R. (2020). China's 'mask diplomacy' to change the COVID-19 narrative in Europe. *Asia Europe Journal*, 18, 205-209.
WHO Timeline - COVID-19. (27 April 2020) available at: <https://www.who.int/news/item/27-04-2020-who-timeline---covid-19>.
What is Human Security? (2018). United Nation Trust Fund for Human Security, available at (6 March 2021):
<https://www.un.org/humansecurity/wpcontent/uploads/2018/04/What-is-Human-Security.pdf>